

PSYCHOLOGIA ROZWOJOWA, 2008 * tom 13, nr 2
s. 103–105

Sprawozdanie z Ogólnopolskiej Konferencji *Po Potopie. Dziecko, książka i biblioteka w XXI wieku. Diagnozy i postulaty. Warszawa, 20–21.11. 2007*

MARIA KIELAR-TURSKA

Instytut Psychologii
Uniwersytet Jagielloński

W miarę jak rozwój elektronicznych mediów zdawał się coraz bardziej ograniczać, a nawet wypierać kontakt człowieka z książką, zaczęto głośno mówić o schyłku czytelnictwa. Jednocześnie międzynarodowe badania nad alfabetyzacją pokazywały spadek umiejętności rozumienia czytanych tekstów. Pod tym względem polscy czytelnicy wypadli słabo; okazało się, że w zakresie rozumienia tekstów informacyjnych uzyskali ocenę minus dostatecznie (Legutko, 1996). W tej sytuacji zaczęto podejmować różnorodne działania mające na celu zachęcanie osób w różnym wieku, a zwłaszcza dzieci, do czytania. Jednym z najbardziej głośniejszych jest organizowana w skali ogólnopolskiej akcja *Cała Polska czyta dzieciom*, powiązana z wydawaniem wartościowych pozycji z literatury dla dzieci, nasiloną informacją reklamową, czytaniem utworów literackich przez znanych aktorów, a wreszcie z wydaniem dźwiękowej wersji książek (*audiobooks*). Wielostronne działania dążące do ratowania pozycji książki w kulturze i jej roli w życiu współczesnego człowieka przyniosły z czasem zamierzony skutek. Coraz częściej można spotkać osoby czytające książkę w różnych codziennych sytuacjach: w środkach miejskiej komunikacji, w pociągu, w parku, w poczekalni.

Zmiany statusu książki dziecięcej zostały zauważone przez specjalistów. Kilka instytucji, a mianowicie Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych, Wydział Pedagogiczny i Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego oraz Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy zorganizowało dwudniową debatę na temat sytuacji książki dla dzieci na początku

XXI wieku. Do debaty zaproszono literaturoznawców, pedagogów, bibliotekoznawców, psychologów. Zdaniem organizatorów, wielki kryzys książki i czytelnictwa, jaki miał miejsce w latach 90., mamy już za sobą; potop minął. Teraz należy opisać i uporządkować zjawiska literackie i edytorskie związane z nową książką dla dzieci i młodzieży; taki właśnie był cel zorganizowanej konferencji.

Konferencję rozpoczęto od referatów znanych w Polsce badaczy literatury dziecięcej. I tak Alicja Baluch z Akademii Pedagogicznej w Krakowie przedstawiła *Kierunki współczesnych badań nad literaturą dla dzieci i młodzieży*. Zdaniem autorki motorem czytania są emocje, a każdy odbiorca czyta dla siebie, po swojemu. Czytelnika przyciągają i angażują symbole; literatura dla dzieci pełna jest różnych archetypów. Analiza archetypowo-mitologiczna stanowi jedną z wielu metodologicznych koncepcji w badaniach nad literaturą dla dzieci. Ryszard Waksmund z Uniwersytetu Wrocławskiego przedstawił sytuację klasycznych utworów dla dzieci w referacie *Klasyka dziecięca dziś*. Autor zaznaczył, że jakkolwiek obserwuje się obecnie inne kryteria i preferencje czytelnicze, to wiele klasycznych pozycji interesuje czytelników do dziś, jak choćby *Pollyanna* Eleanor H. Porter. W referacie *W poszukiwaniu arcydzieł* Jolanta Ługowska z Uniwersytetu Wrocławskiego starała się wyjaśnić, na czym polega istota arcydzieła literackiego, i podać przykłady takich utworów. Jej zdaniem arcydzieło cechuje dokładność, perfekcyjność, kreatywność oraz to, że wykracza poza literacką codzienność. O uznaniu utworu za arcydzieło

decyduje zarówno świadectwo odbioru, horyzonty oczekiwań czytelnika, jak i literacka ocena ekspertów. Arcydzieło jest utworem, który przeobraża świadomość odbiorcy. Utwór taki, wychodząc poza to, co ustalone, określa nowe kryteria utworu literackiego określonego rodzaju. Przykładowo *Zeszyt w kratkę* Jana Twardowskiego zamknął pewien etap literatury religijnej dla dzieci i rozpoczął nową katechezę. Moim zdaniem, odwołując się do koncepcji kulturowej zapadki M. Tomasello (2002), można powiedzieć, że arcydzieło tak właśnie działa; od chwili jego pojawienia się nie można nie uwzględnić zawartych w nim osiągnięć. Dzięki temu możliwy jest postęp.

Kolejne referaty dotyczyły analiz różnych rodzajów utworów literackich dla dzieci przełomu XX i XXI wieków. I tak Maria Krajewska, analizując debiuty literackie po 1990 r. w referacie zatytułowanym *Przestrzeń nadziei* pokazała, jakie kwestie podejmuje współczesna literatura dla młodzieży. Są to istotne problemy psychologiczne i społeczne, takie jak np. walka z własnymi słabościami (przedstawione np. w książce Grażyny Bąkiewicz *Stan podgorączkowy*) czy problem mentalnego porzucenia przez rodziców. Autorka stwierdziła, że w literaturze dla młodzieży starość pokazywana jest atrakcyjnie, dorosłość jest nijaka, a młodość traumatyczna. Z kolei Anna Maria Czernow przedstawiała wyniki analizy współczesnej literatury *fantasy*. W referacie *Krajobraz po Terakowskiej (współczesna fantasy z perspektywy tzw. światów możliwych)*, autorka przedstawiła dwie perspektywy badawcze światów możliwych: pojmowanie świata możliwego jako metafory świata przedstawionego oraz jako przewidywania w stosunku do fabuły. Stwierdziła, że zalew literatury *fantasy* prowadzi do degeneracji pomysłu Tolkiena, który pokazywał czytanie przestrzeni, motywację działania, przedstawiał świat w momencie przełomowym: narodzin lub katastrofy. Świat ukazywany przez Tolkiena nazywa Czernow platońskim. Nowa literatura *fantasy* bądź to wzbogaca nowe światy o atrakcyjne motywy (np. seria o Harry'm Potterze), bądź to proponuje powrót do *fantasy* z pokoju dziecięcego, takiej jak *Ali-cja w krainie czarów*. Ewa Chuchro w referacie

zatytułowanym *Fan fiction jako element kultury czytelniczej dzieci i młodzieży w Sieci* zwróciła uwagę, że fani literatury fantastycznej chcą być aktywni w Sieci, tworzyć teksty *fan-fiction*, które inspirowane są literaturą, filmem, a także grami komputerowymi. Można zatem powiedzieć, że we współczesnym świecie media przenikają się i współoddziałują na siebie. Wpływ mediów elektronicznych zaznacza się także w postaci renesansu formy dziennika w literaturze młodzieżowej, o czym mówiła Olga Kędzierska w referacie zatytułowanym *Fenomen Ali Makoty – czyli co przesądza o tym, że forma pamiętnika dla dziewcząt jest nieśmiertelna*.

Referat Danuty Świerczyńskiej-Jelonek *Współczesna proza dla młodzieży wobec przeżyć adolescencji* poświęcony był rozważaniom pedagoga nad miejscem i rolą książki w życiu dorastających. Z badań wynika, że 2/3 nastolatków czyta książki dobrowolnie, w tym 20% stanowią pozycje spoza kanonu lektur szkolnych. Więcej czytają dziewczynki, które w lekturze szukają przeżyć, zaś chłopcy poszukują silnych wrażeń. Literatura odgrywa ważną rolę w życiu młodzieży: po pierwsze, zawiera treści wychowawcze, a po drugie sprzyja kształtowaniu poczucia tożsamości. Wspomaga zatem realizację jednego z najważniejszych zadań rozwojowych okresu dorastania, a mianowicie osiąganie poczucia tożsamości indywidualnej i grupowej (Erikson, 1996; Havighurst, 1981).

O książkach dla dzieci z punktu widzenia teatralizacji traktował referat Grzegorza Leszczyńskiego. Autor pokazywał teatralizację na przykład na wzór teatru greckiego, co widać w przybieraniu maski, czy też teatru misteryjnego, kiedy to akcent położony jest na przeżyciach, a sensy nie są dopowiedziane.

Kilka referatów dotyczyło bibliotek dziecięcych. Rozważania w tym zakresie rozpoczęła Joanna Papuzińska, znana badaczka czytelnictwa dzieci, w wykładzie *Biblioteki a czytanie*. Zwróciła uwagę na szereg przedsięwzięć organizowanych przy bibliotekach, służących zwiększaniu ich atrakcyjności i jednocześnie zachęcających do czytania, takich jak działania ludyczne (Klanza). Proces rozwoju bibliotek dziecięcych omówiła Maria Kulik w referacie

zatytułowanym *Biblioteka dziecięca XXI wieku – między utopią a koniecznością*. Autorka podała, że w 1927 roku w Warszawie przy ul. Grójeckiej powstała wzorcowa biblioteka. Okres rozwoju bibliotek przypada na lata po odwilży politycznej w 1956 roku. W latach 70. i 80. nastąpiła rozbudowa bibliotek, choć nie zawsze były one dobrze urządzone. Przekształcenia społeczno-polityczne przyniosły w latach 90. spadek liczby bibliotek, utratę ich samodzielności i pogorszenie sytuacji finansowej. Jednocześnie nastąpiła zmiana świadomości bibliotekarzy: wprowadzono szereg nowości, między innymi wypożyczalnie dla mniejszości językowych, nowe typy bibliotek, np. mediateki, zakładano dla bibliotek strony w Internecie, tworzone blogi biblioteczne. Wielkie zmiany dokonały się w zakresie tworzenia katalogów. Problem ten przedstawiła Anna Kopka w referacie *Najnowsze tendencje w budowaniu katalogów on-line dla dzieci na przykładzie projektu multimedialnego „Dzieciopak”*. Strony internetowe ma 5% dziecięcych bibliotek, na 1009 bibliotek publicznych. Temat bibliotek dziecięcych podejmowano także w innych referatach, a mianowicie Grażyny Lewandowicz *Informacja o bibliotekach dziecięcych w Sieci* i Ewy Grudy *Muzeum książki dziecięcej – od świątyni do happeningu*.

Na konferencji znalazł się także referat dotyczący problemu ilustracji w książkach dla dzieci. Joanna Olech zaprezentowała ilustracje w książkach drugiej połowy XX wieku oraz współczesne, zwracając uwagę na wielkie osiągnięcia w tym zakresie z lat 60. oraz 70. i przypominając ilustracje takich autorów jak Janusz Grabiański czy Jan Marcin Szancer. Koniec XX wieku związany z komercjalizacją książki przyniósł obniżenie poziomu ilustracji.

Michał Zajac w referacie zatytułowanym *Książka czasu przemian* wskazał na rozkwit

książki dla dzieci w ostatniej dekadzie ubiegłego stulecia. Nowi czytelnicy tworzą net-generację, którą cechują nowe kompetencje, takie jak: korzystanie z różnych mediów w zależności od celu, zapotrzebowanie na silne bodźce medialne, kompetencje w obsłudze komputera, przyzwyczajenie do poruszania się w hipertekstowym środowisku medialnym. Nowi czytelnicy potrzebują książki, ale zupełnie innej. Na potrzebę dostrzegania i uwzględniania relacji między mediami elektronicznymi a książką zwracały uwagę Maria Kielar-Turska i Anna Kołodziejczyk w referacie *Przemiana kompetencji czytelnicznych dzieci pod wpływem mediów elektronicznych*. Autorki podkreślały, że należy nauczyć dzieci właściwego, wspomagającego rozwój korzystania z mediów elektronicznych. Miejsce książki w życiu człowieka XXI wieku nie jest zagrożone przez elektroniczne media, a raczej przez nie wspomagane. Między innymi okazało się, że dziecko, zanim zdobędzie umiejętność rozumienia czytanych historii, uczy się rozumieć narracje słuchając opowieści, oglądając filmy, bowiem rozumienie spłotu zdarzeń w każdym przypadku angażuje te same procesy poznawcze. Można zatem powiedzieć, że zdolność rozumienia narracji przenosi się przez media i rozwija niezależnie od umiejętności czytania, by w rezultacie wspomagać rozumienie czytanych opowieści.

Pomysłodawcom debaty, a mianowicie Grzegorzowi Leszczyńskiemu, Danucie Świerczyńskiej-Jelonek i Michałowi Zajacowi z Uniwersytetu Warszawskiego udało się zrealizować przesłanie konferencji, a mianowicie: *wydobyć perspektywę nadziei, spojrzeć konstruktywnie na współczesność, którą wspólnie kształtujemy i za którą jesteśmy wspólnie odpowiedzialni*. Oczywiście chodzi o współczesność budowaną przez nowe relacje czytelnik – książka – biblioteka.

BIBLIOGRAFIA

- Erikson E. (1996), *Dzieciństwo i społeczeństwo*. Poznań: Dom Wydawniczy Rebis.
 Havighurst R.J. (1981), *Developmental Tasks and Education*. New York: Longman and Green.
 Legutko P. (1996), Wykształceni inaczej. Czas, styczeń, 9.
 Tomasello M. (2002), *Kulturowe źródła ludzkiego poznawania*. Warszawa: PIW.